

Huisarts en specialist als psychotherapeut

DOOR BERTHOLD STOKVIS, NEUROLOOG-PSYCHIATER*

Men dient in de psychotherapie methodisch te werk te gaan: de juiste toepassing van de psychotherapeutische werkwijzen vereist dus de kennis van een bepaalde techniek. Al mag deze wellicht door enkele niet-medische helpers op voldoende wijze beheerst worden, in het algemeen verdient de toepassing van psychotherapie en in het bijzonder van de dieptepsychologische behandelingsmethoden door leken afkeuring.

De psychotherapeut dient over bepaalde eigenschappen te beschikken: hij moet tact, geduld en mensenkennis bezitten, hij moet zich van zijn eigen moeilijkheden kunnen distantiëren, hij moet in staat zijn voor de patiënt een object van vereenzelviging uit te beelden, dat wil zeggen, nu eens een vader-, dan weer een moeder-, „imago” voor de patiënt zijn. De goede psychotherapeut moet gevoelsbetrekkingen met zijn medemens kunnen aanknopen en onderhouden en aldus met zijn patiënt een „overdrachtsituatie” kunnen opbouwen. Hieronder verstaat men de gevoelstoestand van de patiënt, die een overbrenging omvat van infantiele gevoelsbetrekkingen (relaties met ouders en opvoeders) op de persoonlijkheid van de arts. Deze gevoelsbetrekking is van het grootste belang en dient door de psychotherapeut in haar wisselende aspecten van geval tot geval te worden bestudeerd. Naast de overdracht is ook de zogenaamde „tegenoverdracht” van betekenis. Hieronder verstaat men de overdracht van infantiele gevoelsbetrekkingen van de kant van de arts op de patiënt. De psychotherapeut dient zich voortdurend bewust te zijn van zijn (wisselende) gevoelsrelatie met de patiënt, wil de psychotherapie niet stranden. De psychotherapeut, die zelf een psychoanalyse heeft doorgemaakt, is zich van deze tegenoverdracht gemakkelijker bewust. Bij de analytische vormen van psychotherapie, die aanstonds ter sprake komen, moet de gevoelsrelatie (overdracht) ten opzichte van de arts nauwkeurig worden geanalyseerd en besproken.

Natuurlijk speelt de autoriteit, die de geneesheer op grond van zijn arts-zijn nu eenmaal bezit, een belangrijke rol. Hierdoor kan de patiënt de woorden van de arts gemakkelijker in zich opnemen (introjectie) en komt de suggestieve werking eerder tot stand. De geruststellende woorden, die de arts spreekt, omvatten evenzo een vorm van suggestieve therapie.

Dikwijls is de vraag ter sprake gebracht (V. E. Frankl, I. H. Schultz, J. v. d. Hoop, H. Kogerer),

* Uit het Psychosomatisch Centrum van de Rijks-Universiteit te Leiden.

of psychotherapie te leren is. Deze vraag kan naar onze mening bevestigend worden beantwoord, al zullen uiteraard de bovenbeschreven eigenschappen van de helper de hoedanigheid van de toegepaste psychotherapie sterk beïnvloeden.

Voor het welslagen van de psychotherapie is het nodig, dat de patiënt de juiste instelling ten opzichte van zijn ziek-zijn bepaalt. Het is de taak van de psychotherapeut dit alles met de patiënt te bespreken, en hem zodoende (bewuste en onbewuste) zijn wil om beter te worden of wel ziek te blijven onder het oog te brengen.

Wil een psychotherapie doeltreffend zijn, dan moet de patiënt niet alleen van een symptoom worden bevrijd, doch het moet hem bovendien mogelijk gemaakt worden nieuwe ziekteverschijnselen te vormen. Eerst dan kan men van genezing spreken. De taak van de psychotherapeut is de immanente drang-zich-verder-te-ontwikkelen, te stimuleren. Hiertoe moet soms de levenshouding van de patiënt worden veranderd.

Bij dit alles speelt de zo juist besproken verhouding tussen de psychotherapeut en de patiënt een belangrijke rol, welke verhouding door Prinzhorn eens met het platonische begrip van de Eros paedagogos in verband is gebracht. Aldus is het duidelijk, dat het meer op de persoonlijkheid van de arts dan op de methode aankomt, al blijft de stelling gelden, dat voor de juiste toepassing van de psychotherapie de kennis van de techniek een absoluut vereiste is.

Op de achtergrond van alle therapeutisch handelen, zowel bij de lichamelijke behandelingen (somatotherapie) als bij de psychische behandelingen van geestelijke afwijkingen, staat de levens- en wereldbeschouwing van de arts en kennis van het mens- en wereldbeeld van zijn patiënt (homo reagens, homo naturalis, homo spiritualis). Iedere psychotherapeut moet in staat zijn zijn medemens te behandelen, onverschillig, welke ieders wereldbeschouwing moge zijn; hij zal de wereldbeschouwing van zijn patiënt eerbiedigen zonder te trachten hem de zijne op te dringen.

Waar wordt nu psychotherapie aangewend?

I In de eerste plaats daar, waar een geestelijke afwijking bestaat, een psychisch lijden. Voornamelijk geldt dit voor neurotische stoornissen, bij personen dus, die op de een of andere wijze moeilijkheden ondervinden bij de verwerking van hun levensproblematiek, doch ook kunnen psychopatische afwijkingen door bepaalde vormen van psychotherapie worden beïnvloed. In het algemeen gesproken pleegt men bij psychosen geen psychotherapie toe te passen al zijn de laatste jaren, vooral in Amerika,

vorderingen gemaakt met betrekking tot de toepassing van psychotherapie bij schizofrene patiënten. In dit verband herinneren wij aan het fraaie werk van Madame Secheyay.

2 Bij mensen met lichamelijke afwijkingen, welke zijn op te vatten als een reactie van de psychofysische persoonlijkheid-als-geheel op de „stress-situatie”, en waarbij emotionele invloeden van grote betekenis blijken te zijn, dus bij lijden aan psychosomatische stoornissen. In deze gevallen zal de psychotherapeut nauw met de huisarts of met de internist samenwerken.

3 Bij patiënten met lichamelijke afwijkingen, die hun verschijnselen op neurotische wijze verwerken en waarbij door de neurotische component het ziektebeeld verergert.

4 Patiënten met chronische lichamelijke afwijkingen, die het ziek-zijn als zodanig op den duur neurotisch verwerken.

In de laatste twee gevallen verdient de instelling van de zieke ten opzichte van zijn lijden correctie; het gebruik van medicijnen alleen is dan niet meer voldoende. Door een verstandig geleide psychotherapie kan ook in deze gevallen de patiënt het lijden worden verlicht. Bovendien worden de ziekteverschijnselen door een rustiger houding van de patiënt dikwijls ten gunste beïnvloed. In dit geval mag worden gereleveerd, dat in feite ieder lichamelijke ziek-zijn als het ware een neurose in het klein in zich herbergt, een uitspraak, die vele jaren geleden reeds door Moebius, zij het anders geformuleerd, is gedaan. Het is de grote verdienste geweest onder meer van I. H. Schultz, R. Siebeck, V. von Weizsäcker, G. von Bergmann, G. R. Heyer, dat zij op de betekenis van psychotherapie bij lichamelijke aandoeningen hebben gewezen, een gezichtspunt, dat eveneens in de Leidse Kliniek reeds sinds vele jaren naar voren is gebracht.

Gelijk boven opgemerkt vereist de juiste toepassing van de psychotherapie kennis van de techniek. Dit neemt niet weg, dat men ook bij het tactvolle optreden van de huisarts, die de vriend en raadsman behoort te zijn van het gezin, eveneens van psychotherapie kan spreken. De oude huisarts, zoals onze ouders en grootouders die hebben gekend, was het prototype van de voortreffelijke psychotherapeut. Wanneer men de moderne psychotherapie als „grote psychotherapie” wil kenmerken, zou men de psychotherapeutische bemoeiingen van de huisarts „kleine psychotherapie” kunnen noemen.

Er zijn verschillende factoren, die op het slagen van een psychotherapeutische behandeling invloed hebben. In de eerste plaats is het de persoonlijkheids-

structuur van de patiënt, die in sterke mate de aard bepaalt van de psychotherapie, die kan worden toegepast. Hierbij komt vooral de intelligentie in het geding; deze vertoont een hoge correlatie met de mate van introspectie, waarvan het welslagen van een dieptepsychotherapie afhangt. Ook zijn hier de integratie- en de regulatiefactor, het vermogen tot indentificatie met de arts en de mate van individualisering van invloed. De keuze van de psychotherapie wordt verder beïnvloed door de persoonlijkheidsstructuur van de arts en het hangt behalve van zijn kennis ook van zijn persoonlijkheidsstructuur af, in hoeverre de psychotherapie die toegepast wordt zal slagen. Verder bepaalt tot op zekere hoogte het ziekzijn zelf of de aard van de ziekte, in hoeverre een psychotherapie zal slagen. Vormen te dien opzichte de structuur van de patiënt en die van de arts determinerende factoren, anderzijds moet men ook de gevoelsrelatie tussen de arts en de patiënt dus de structuur van de psychotherapeutische situatie — bij sommige therapievormen spreekt men hier van „ontmoeting” overeenkomstig de terminologie van de antropologische psychologie — in aanmerking nemen. Ook zullen hier de ontwikkelingsfasen, waarin de patiënt en de arts zich bevinden, van invloed zijn. Bij dit alles moeten ook de levensomstandigheden, waarin de patiënt zich bevindt, van betekenis worden geacht. Tot op zekere hoogte speelt hier een verschil in ras wellicht een rol; hieraan hebben sommigen (C. G. Jung) echter een onevenredig grote betekenis toegekend. Men mag van de arts zoveel invoelend vermogen en respect voor de afkomst en levensopvatting van zijn patiënt verwachten, dat een verschil in ras niet een bezwaar behoeft te vormen om psychotherapie met succes toe te passen.

Terwijl Carp de betekenis van de structuur ten aanzien van de grenzen van de psychotherapie herhaaldelijk heeft belicht, heeft Rümke meer de nadruk gelegd op de samenhang tussen de ontwikkelingspsychologie en de psychotherapeutische beïnvloedingsmogelijkheid. Volgens de laatste bepaalt de plaats, die de patiënt in de psychologische ontwikkelingscurve inneemt, de mogelijkheid van psychotherapeutische beïnvloeding: neurosen gedurende de dalende levenscurve reageren volgens Rümke minder gunstig op psychotherapeutische behandeling.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de huisarts als psychotherapeut werkzaam kan zijn. Maar wil hij zijn optreden als zodanig vruchtbaar doen zijn, dan is het nodig, dat hij over een zekere grondkennis van psychotherapeutische beginselen beschikt.

H. D. VOOREN

Van Merlenlaan 1, HEEMSTEDÉ
Telefoon 02500-34825

Adviesbureau voor de medische beroepen

praktijkovername, associatie, vestiging, fiscale en financiële aangelegenheden